

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Diwygio ôl-16

Yn ogystal â'r diwygiadau mewn addysg orfodol, mae addysg a hyfforddiant ôl-orfodol (AHO) yn mynd trwy gyfnod o newid hefyd yn dilyn adroddiad Hazelkorn 'Tuag at 2030: Fframwaith ar gyfer Datblygu System Addysg Ôl-orfodol o'r Radd Flaenaf i Gymru' (2016) a'r ymgynghoriad technegol dilynol 'Budd y Cyhoedd a Chymru Ffyniannus – y camau nesaf' (Llywodraeth Cymru, 2018d).

Bydd y diwygio canlyniadol, yn amodol ar ddeddfwriaeth, yn sefydlu'r Comisiwn Addysg Drydyddol ac Ymchwil fel un awdurdod strategol yn gyfrifol am oruchwylio pob agwedd ar addysg a hyfforddiant ôl-orfodol erbyn 2023. Y sail resymegol dros sefydlu'r Comisiwn yw cryfhau a symleiddio'r sector ôl-16 yng Nghymru i wneud cyfleoedd dysgu yn fwy perthnasol ac ymatebol i anghenion dysgywr. Bydd yn bwysig bod y diwygiadau hyn yn galluogi'r cyfleoedd a chymwysterau ôl-16 i adeiladu ar y Cwricwlwm newydd i Gymru ar gyfer addysg orfodol.

Yn ogystal â bod yn rheoleiddiwr a chyllidwr ar gyfer sefydliadau addysg bellach (AB) ac addysg uwch (AU), bydd y Comisiwn yn gyfrifol am brentisiaethau, dysgu oedolion a darparu chweched dosbarth mewn ysgolion prif ffrwd drwy awdurdodau lleol. Yn ogystal, bydd y Comisiwn yn gyfrifol am ymchwil ac arloesi lefel uwch a ariennir gan Lywodraeth Cymru, ac yn rheoleiddio ansawdd addysg a hyfforddiant yn y sectorau addysg drydyddol, hyfforddiant ac ymchwil yng Nghymru.

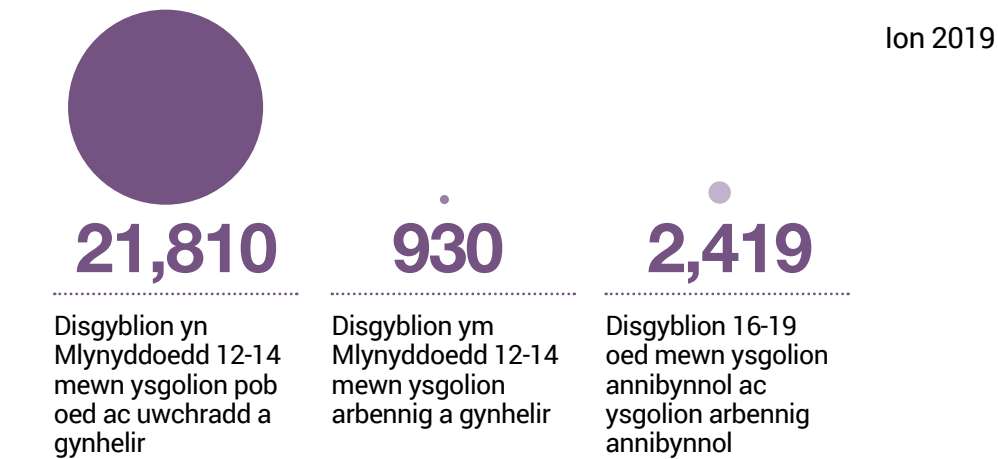
Y cwricwlwm a phrofiadau dysgu mewn addysg a hyfforddiant ôl-orfodol

Mae bron yr holl ddysgwyr yn mynd o'r ysgol i astudio Safon Uwch, cyrsiau galwedigaethol neu brentisiaethau mewn ysgolion, colegau neu ddarparwyr dysgu yn y gwaith (Llywodraeth Cymru, 2017d). Fodd bynnag, gan ddibynnu ar ble mae unigolyn ifanc yn byw yng Nghymru, mae gwahaniaethau yn y cyfleoedd y gallant fanteisio arnynt o ran dewis, lefel astudio a'r cyfrwng iaith.

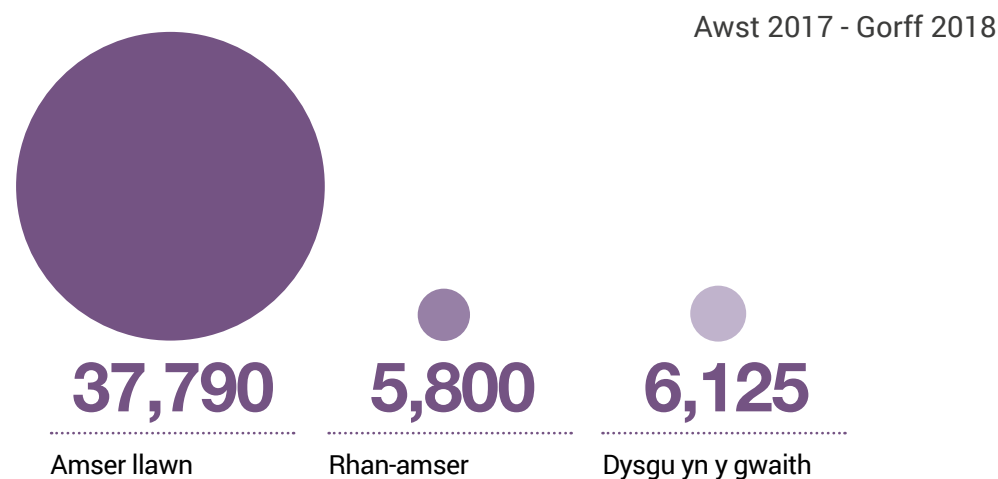
Mewn ychydig o achosion, ceir perthnasoedd gweithio cryf rhwng ysgolion, colegau a darparwyr dysgu yn y gwaith. Fodd bynnag, mae gwybodaeth a chyngor anghyflawn yn parhau'n rhwystr sylweddol i ddisgyblion rhag gwneud dewisiadau gwybodus o'r ystod lawn o opsiynau addysg a hyfforddiant ôl-16 sydd ar gael.

Mae cynllunio strategol a chyflwyno darpariaeth 14-19 yn amrywiol ar draws colegau ac awdurdodau lleol. Mae'r trefniadau cyllido ar gyfer darpariaeth 14-19 yn gymhleth, ac mae gan y colegau mwyaf effeithiol gysylltiadau a pherthnasoedd da gydag ysgolion ac awdurdodau lleol i wneud yn siŵr bod eu cynnig yn cyfateb i anghenion lleol. Mewn llawer o achosion, mae staff ymroddedig a pherthnasoedd unigol yn gyrru'r modd y caiff darpariaeth ei datblygu, yn hytrach nag ymrwymiad wedi'i ffurfioli ar lefel strategol. Yn yr enghreifftiau gorau, mae darpariaeth 14-19 yn rhan o gynllunio strategol y coleg neu'r awdurdod lleol, a cheir cysylltiadau sefydledig rhwng y coleg, yr awdurdod lleol ac ysgolion. Er enghraifft, mewn un grŵp coleg mawr, mae gan bennaeth pob safle coleg sy'n rhan o'r grŵp gyfrifoldeb uniongyrchol am ddarpariaeth 14-19, ac mae ganddo gysylltiadau da gyda swyddog cyfatebol yn yr awdurdod lleol. Mewn partneriaethau gydag awdurdodau lleol yn ei ardal, ceir cydlynnydd cyswllt dynodedig a ariennir ar y cyd, gyda gofod swyddfa yn y coleg, er mwyn cysylltu a rheoli gweithgarwch o ddydd i ddydd.

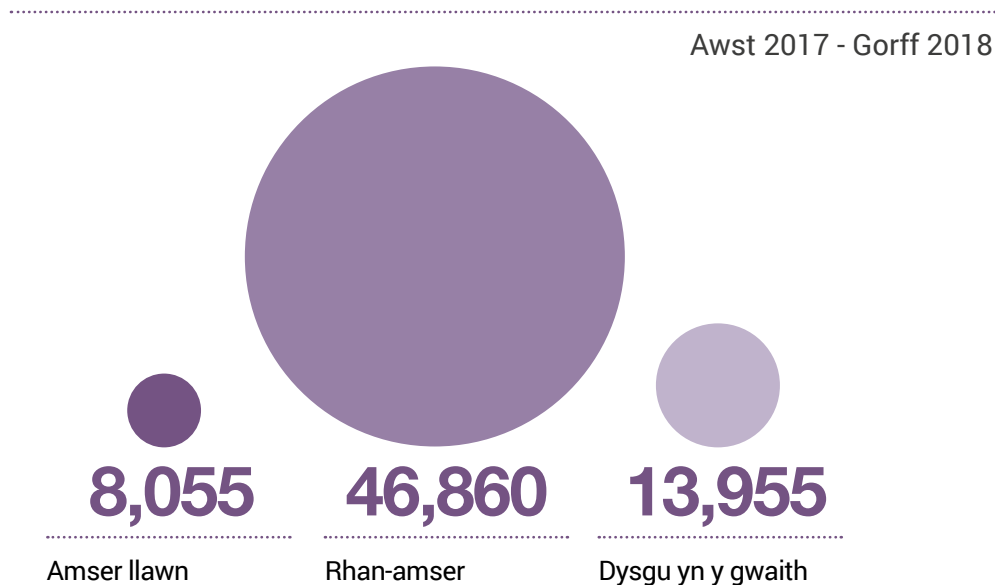
Addysg a hyfforddiant ôl-16

Ffigur 15: Niferoedd mewn Darpariaeth Ôl-16 yng Nghymru

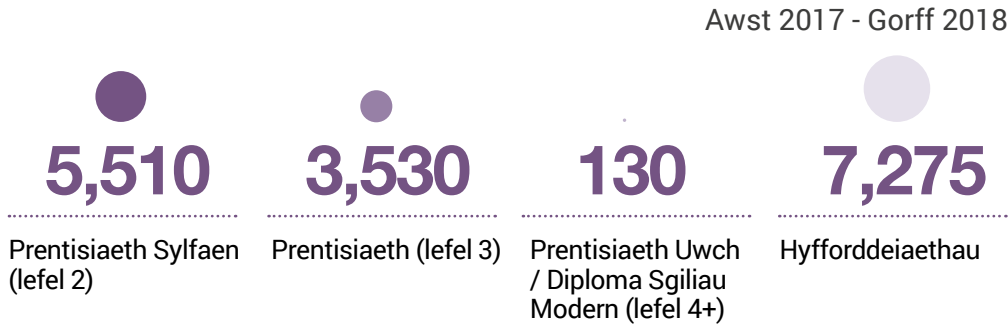

Ffigur 16: Dysgwyr unigryw colegau addysg bellach – hyd at ac yn 19 oed ar ddechrau'r flwyddyn academaidd

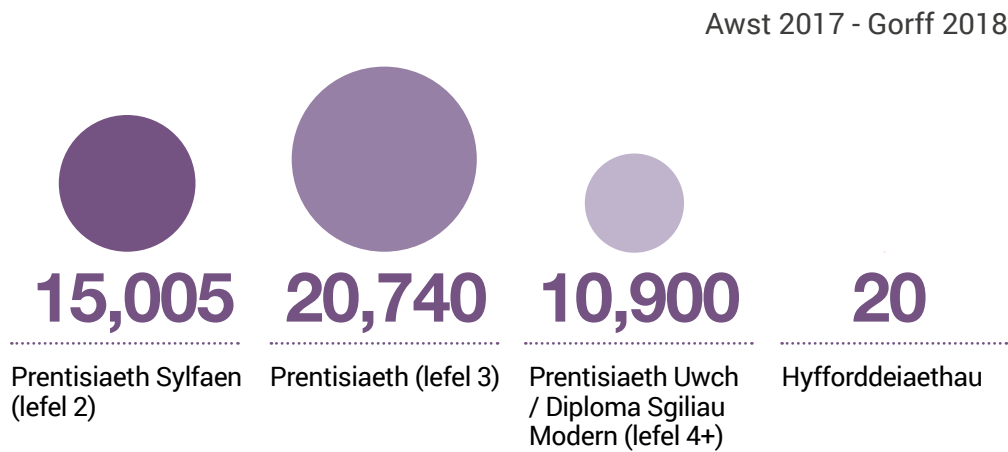

Ffigur 17: Dysgwyr unigryw colegau addysg bellach – 20 oed ac yn hŷn ar ddechrau'r flwyddyn academaidd

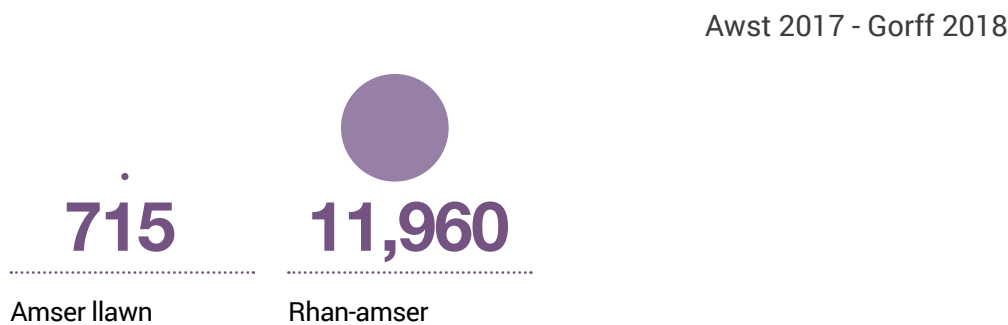
Addysg a hyfforddiant ôl-16

Ffigur 18: Dysgwyr unigryw dysgu yn y gwaith – hyd at ac yn 19 oed ar ddechrau'r flwyddyn academaidd

Ffigur 19: Dysgwyr unigryw dysgu yn y gwaith – 20 oed ac yn hŷn ar ddechrau'r flwyddyn academaidd

Ffigur 20: Dysgu cymunedol awdurdodau lleol – dysgwyr unigryw

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Astudiaeth achos: Partneriaethau LINC Conwy ac Arfon

Sefydlwyd LINC Conwy yn 2011 ac mae'n cynnwys saith o ysgolion uwchradd ac un coleg addysg bellach yn ardal Conwy. Mae partneriaeth Arfon yn cynnwys chwech o ysgolion uwchradd a dau goleg addysg bellach yn ardal Arfon a'r cyffiniau. Sefydlwyd y ddwy bartneriaeth i gynyddu cyfleoedd ar gyfer darpariaeth ddwyieithog a chyfrwng Cymraeg, ac i gynyddu ystod yr opsiynau sydd ar gael i ddysgwyr ôl-16 yn yr ardaloedd lleol yng Ngogledd Cymru. Maent yn galluogi dysgwyr i astudio o ystod o gyrsiau Uwch Gyfrannol, Safon Uwch a chyrsgau galwedigaethol yn unrhyw un o'r canolfannau cysylltiedig.

I gael rhagor o wybodaeth, darllenwch ein hastudiaeth achos **Cyrsiau Safon Uwch mewn dosbarthiadau chweched a cholegau** (Estyn, 2018a).

Mewn partneriaethau eraill, mae'r awdurdod lleol yn negodi'n uniongyrchol gyda'r coleg ynghylch graddfa, cwmpas a thalu am y ddarpariaeth, fel nad oes angen i benaethiaid unigol negodi'n uniongyrchol gyda'r coleg. Yn y partneriaethau hyn, mae'r coleg yn ceisio lleihau'r costau i ysgolion a hyrwyddo i'r eithaf effaith y cyllid y mae'n ei dderbyn, er enghraifft trwy beidio â chymryd rhan o incwm, trwy godi cyfraddau sydd ond yn llwyddo i dalu costau neu drwy gynyddu'r tâl ar gyfradd islaw chwyddiant.

Yn yr enghreifftiau llai effeithiol, mae'r ddarpariaeth yn gyfyngedig yn gyffredinol o ran maint ac wedi'i chydlynu'n wael. Nid yw'r ddarpariaeth wedi'i chynllunio'n strategol i fodloni anghenion dysgwyr na'r ardal leol. Gall trefniadau rhwng colegau, ysgolion ac awdurdodau lleol fod yn drefniadau ad hoc, a dibynnu ar ymrwymiad rheolwr a staff lleol, yn hytrach na chael eu cefnogi gan strwythur wedi'i gynllunio'n dda, neu drwy femoranda cydddealltwriaeth clir.

Mae'r partneriaethau mwyaf effeithiol rhwng ysgolion a cholegau yn helpu cefnogi'r pontio o ysgolion i ddysgu ôl-16. Er enghraifft, mae lleiafrif o golegau addysg bellach wedi datblygu a chyflwyno 'rhaglen brentisiaeth iau' sy'n darparu addysg a hyfforddiant galwedigaethol i ddisgyblion ysgol, gan gynnwys y rhai sydd wedi'u gwahardd o'r ysgol neu sydd â chofnod ymddygiad neu bresenoldeb gwael. Yn nodweddiadol, mae'r rhaglen amser llawn hon yn cynnwys adeiladu, trin gwallt neu raglenni cerbydau modur sy'n arwain at gymwysterau lefel 1 neu 2. Mae dysgwyr yn ymgymryd â chymwysterau Sgiliau Hanfodol Cymru hefyd mewn medrau cyfathrebu a medrau rhif, yn ogystal â chyfranogi mewn chwaraeon a gweithgareddau cyfoethogi. Mae'r dysgwyr wedi'u cofrestru o hyd yn eu hysgolion uwchradd, ond maent yn derbyn eu haddysg yn y coleg yn unig. Er bod y term 'prentisiaeth iau' yn cael ei ddefnyddio, nid yw'r rhaglen yn rhan o raglen prentisiaethau genedlaethol Llywodraeth Cymru a chaiff ei hariannu fel grant 'datrysiadau creadigol' ar wahân i golegau.

Bydd Estyn yn cyhoeddi adroddiad thematig yn 2020 ar effeithiolrwydd partneriaethau a chynllunio ar y cyd rhwng ysgolion uwchradd a cholegau ar gyfer eu darpariaeth 16-19.

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Darpariaeth Safon Uwch

Cynigir cyrsiau Safon Uwch gan ddsbarthiadau chweched mewn ysgolion a chan golegau addysg bellach yng Nghymru. Mae ystod y pynciau Safon Uwch sy'n cael eu cynnig yn amrywio yn ôl lleoliad daearyddol, arbenigedd staff, cyfrwng iaith, maint y darparwr a ph'un a oes partneriaethau rhwng canolfannau neu beidio. Yn gyffredinol, mae colegau ac ysgolion mawr yn cynnig ystod ehangach o bynciau na darparwyr llai, y mae'r rhan fwyaf ohonynt yn dibynnu ar drefniadau partneriaeth i gynnig ystod eang o bynciau. Yn ychwanegol at y pynciau sy'n boblogaidd yn gyffredinol¹⁹, mae llawer o golegau ac ysgolion â dosbarthiadau chweched mawr yn darparu pynciau UG neu Safon Uwch nad oes llawer yn eu dilyn, fel athroniaeth, electroneg, daeareg a'r clasuron. Mae colegau ac ysgolion yn defnyddio dyfarniad Bagloriaeth Cymru yn gyffredinol i ehangu medrau a phrofiadau eu dysgwyr Safon Uwch. Maent yn cofrestru bron yr holl ddysgwyr Safon Uwch ar gymhwyster Tystysgrif Her Sgiliau Bagloriaeth Cymru. Yn gynyddol, mae colegau ledled Cymru yn trefnu bod sesiynau bugeiliol a Thystysgrif Her Sgiliau Bagloriaeth Cymru ar gael i ddysgwyr yn Gymraeg. Fodd bynnag, ychydig iawn o golegau sy'n cyflwyno pynciau Safon Uwch yn ddwyieithog neu yn Gymraeg.

Er bod y rhan fwyaf o ddysgwyr yn dewis astudio Safon Uwch yn cael cynnig nifer o bynciau Safon Uwch, gall y dewis ar gyfer dysgwyr unigol gael ei gyfyngu gan nifer o ffactorau. Mae hyn yn wir yn aml mewn ardaloedd neu ganolfannau lle mae opsiynau ôl-16 heblaw am Safon Uwch yn gyfyngedig. Mae'r ffactorau hyn yn cynnwys canolfannau sy'n gofyn bod dysgwyr yn astudio mwy o bynciau nag y maent yn dymuno, a chanolfannau nad ydynt yn cynnig pynciau penodol oherwydd diffyg arbenigedd pwnc neu ganlyniadau gwael mewn pwnc dros gyfnod. Mewn ychydig o achosion, mae dysgwyr yn amharod i deithio i ganolfannau eraill. Mae llawer o ganolfannau, yn briodol yn aml, yn pennu isafswm graddau ar gyfer astudio rhai pynciau. Mae hyn yn effeithio'n arbennig ar ddysgwyr â chyflawniad cymharol gymedrol mewn TGAU oherwydd bod eu dewisiadau wedi'u cyfyngu gan ofynion mynediad ac mae hyn yn eu gadael gydag ystod gyfyngedig o opsiynau nad ydynt efallai'n cyfateb i'w hanghenion neu ddiddordebau. Mae'r ffactorau hyn arwain at ychydig o ddysgwyr yn dewis cwrs nad ydynt wedi'i astudio o'r blaen, fel seicoleg, heb ddeall yn llawn beth yw gofynion y pwnc neu ddewis pynciau nad oes ganddynt fawr o ddiddordeb ynddynt.

Mae meintiau dosbarthiadau yn amrywio'n fawr ar draws canolfannau, o un i ryw 30 o ddysgwyr. Mewn dosbarthiadau bach iawn, mae'n anodd i ddysgwyr ddysgu oddi wrth ei gilydd, er y gallant elwa o'r amser y mae staff yn ei roi iddynt. I'r gwrthwyneb, mae dosbarthiadau mawr iawn yn achosi heriau o ran llwyth gwaith athrawon ac mae'n anodd i athrawon roi digon o sylw i ddysgwyr unigol.

Mae llawer o ganolfannau yn cynnig ystod eang o gyfleoedd cyfoethogi i'w dysgwyr Safon Uwch, gan gynnwys gweithgareddau diwylliannol ac academaidd, yn ogystal â chwaraeon a hobiau. Mae dysgwyr mwy abl yn elwa o ddiwyddiadau a gweithgareddau pwrpasol sy'n annog eu chwilfrydedd ac yn ymestyn eu dealltwriaeth. Yn y rhan fwyaf o ysgolion a

¹⁹ Pynciau fel mathemateg, llenyddiaeth Saesneg, bioleg, hanes, cemeg, astudiaethau crefyddol

Addysg a hyfforddiant ôl-16

cholegau, mae'r gweithgareddau hyn yn cynnwys cyfranogi yn y rhaglen Seren a ariennir gan Lywodraeth Cymru a sefydlwyd yn 2015 i gynorthwyo pobl ifanc mwy abl yn academiaidd yng Nghymru i gael mynediad i brifysgolion blaenllaw yng Nghymru, y DU a phrifysgolion Rhyngwladol. Sefydlwyd Rhwydwaith Seren yn wreiddiol er mwyn ymateb yn uniongyrchol i'r angen i atal y dirywiad yn nifer y ceisiadau llwyddiannus yn cael eu gwneud gan fyfyrwyr yng Nghymru i fynychu Prifysgolion Rhydychen a Chaergrawnt. Yn yr achosion gorau, mae ysgolion a cholegau yn darparu cymorth ychwanegol pwrpasol i ddysgwyr sy'n gwneud cais am fynediad i gyrsiau prifysgol sydd â gofynion mynediad ehangach neu arholiadau mynediad. Mae'r cyfryw gymorth ar ffurf ymweliadau â phrifysgolion a darlithwyr gwadd, yn ogystal â mentora, arholiadau ffug a chyfweliadau. Mae dysgwyr yn mwynhau cyfarfod â phobl ifanc o'r un meddylfryd, a chael cyfle i gael sesiynau ychwanegol ar faes penodol sydd o ddiddordeb iddynt. Maent yn gwerthfawrogi'r cyfleoedd i fynychu ysgolion haf mewn prifysgolion arweiniol yn y DU, yr UD a Tsieina. Mae'r rheini sy'n ymgeisio i astudio pwnc gwyddoniaeth mewn prifysgol, fel meddygaeth neu ddeintyddiaeth, wedi gweld y rhaglen yn arbennig o fuddiol. Mae dysgwyr yn gwerthfawrogi'r cymorth a gânt i wneud cais i brifysgol. Caergrawnt wnaeth y nifer uchaf o gynigion i fyfyrwyr yng Nghymru sydd wedi cael addysg wladol yn 2019, sef cyfradd gynigion o 31%, ac mae ceisiadau i Rydychen wedi cynyddu 13% er 2016. Yn 2019, cafodd rhaglen Seren ei hystem yn i ddysgwyr ym Mlynnyddoedd 8 i 11.

Darpariaeth alwedigaethol

Mae colegau addysg bellach yng Nghymru yn cyflwyno ystod gynhwysfawr o gyrsiau galwedigaethol ar lefelau gwahanol ar draws llawer o feysydd pwnc. Maent yn defnyddio ystod o wybodaeth i lywio cynllunio'r cwricwlwm, yn cynnwys ystyried argymhellion blynyddol a geir gan Bartneriaethau Sgiliau Rhanbarthol i adlewyrchu anghenion medrau yn rhanbarthol. Yn ychwanegol at yr argymhellion hyn, mae llawer o golegau yn cynllunio'u cynnig o gyrsiau ar sail recriwtio'r flwyddyn flaenorol neu'r galw cyfredol gan ddysgwyr presennol yn hytrach na dadansoddiad o fedrau presennol neu fedrau'r dyfodol, ac anghenion cyflogwyr. Mae llwybrau dilyniant i'r lefel nesaf ar gael ar lawer o gyrsiau. Ychydig iawn o gyrsiau a gyflwynir yn Gymraeg neu'n ddwyieithog, ac nid oes digon o gyfleoedd i ddysgwyr ddatblygu Cymraeg fel medr cyflogadwyedd a medr bywyd.

Ym mron pob coleg, caiff darpariaeth llawer o gyrsiau ei gwella trwy ddarparu amgylcheddau gwaith realistig fel salonau trin gwallt a harddwch, bwytai hyfforddi neu weithdai cerbydau modur a pheirianneg. Ar wahân i ychydig o gyrsiau sy'n gofyn am brofiad gwaith fel rhan o'u cymhwyster, nid yw llawer o golegau yn gweithio'n ddigon da gyda chyflogwyr i ddarparu profiad gwaith ystyrlon, wedi'i raglennu, neu brofiadau eraill defnyddiol yn gysylltiedig â gwaith ar gyfer dysgwyr.

Er bod colegau yn gyffredinol yn llwyddo i gynorthwyo dysgwyr i gyflawni'u cymwysterau, nid ydynt yn gwneud digon bob amser i ddatblygu'u medrau bywyd. Mae llawer o ddysgwyr yn cwblhau cyrsiau heb ddatblygu'r medrau cyflogadwyedd a'r medrau cymdeithasol allweddol a nodir gan gyflogwyr yn aml. Mae hyn yn golygu nad yw dysgwyr, mewn rhai achosion, wedi'u paratoi'n ddigonol ar gyfer gofynion y diwydiant y maent wedi'u hyfforddi ynddo. O ganlyniad, mae'r dysgwyr hyn yn tueddu gadael y diwydiant ar ôl sicrhau cyflogaeth, ac mae'n rhaid iddynt ailhyfforddi mewn maes galwedigaethol arall.

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Darpariaeth prentisiaethau

Mae'r rhan fwyaf o ddarparwyr dysgu yn y gwaith yng Nghymru yn cyflwyno ystod eang o raglenni prentisiaeth ar draws llawer o feysydd dysgu, gan gynnwys prentisiaethau uwch. Caiff y prentisiaethau hyn eu darparu er mwyn bodloni'r galw cynyddol gan gyflogwyr a dysgwyr. Eleni, lanswyd y rhaglen prentisiaeth gradd. Ar hyn o bryd, cyflwynir y rhaglen hon yn y ddau faes blaenoriaeth peirianeg a gweithgynhyrchu uwch, a thechnoleg gwybodaeth.

Yn gyffredinol, mae galw am brentisiaethau ar lefel 2 a lefel 3, a chynigir llawer o brentisiaethau uwch ar lefel 4. Mae galw mawr o hyd am brentisiaethau ar lefel 2 a lefel 3 mewn iechyd a gofal cymdeithasol, gweinyddu busnes, peirianeg a thechnolegau gweithgynhyrchu, ac adeiladu a'r amgylchedd adeiledig. Mae'r darparwyr hyfforddiant mwyaf llwyddiannus yn gweithio gyda chyflogwyr i gydweddu dysgwyr yn ofalus â'r rhaglenni hyfforddi sy'n fwyaf addas i'w rolau swydd. Maent hefyd yn defnyddio adborth gan gyflogwyr i wella a diweddarau darpariaeth. Yn yr achosion gorau, mae dysgwyr yn cael eu rhaglennu ar gyfer hyfforddiant yn y gwaith a hyfforddiant i ffwrdd o'r gwaith. Mewn lleiafrif o achosion, nid yw gweithgareddau yn y gwaith ac i ffwrdd o'r gwaith yn cael eu cydweddu'n ddigon gofalus â chyfleoedd a gofynion asesu.

Mae amrywiaeth sylweddol o hyd yn ansawdd yr hyfforddiant a'r mentora a gaiff dysgwyr gan eu cyflogwyr yn y gweithle. Mae'r agwedd hon ar ddatblygiad dysgwyr yn bwysig i sicrhau cymorth i ddysgwyr a chynnydd llwyddiannus drwy'r brentisiaeth, yn enwedig ar gyfer dysgwyr prentisiaeth uwch.

Mae darparwyr yn ceisio gweithio'n agosach gydag ysgolion yn eu hardaloedd daearyddol lleol i hyrwyddo prentisiaethau. Hefyd, mae cryn bosibiliadau o hyd i gynyddu ymwybyddiaeth o brentisiaethau gyda dysgwyr, athrawon a rhieni fel opsiwn ymarferol ac addas i astudio Safon Uwch neu fynychu addysg bellach neu brifysgol.

Hawl i ddysgu gydol oes – darpariaeth medrau ar gyfer ail gyfleoedd

Yn 2019, ymrwymodd y Gweinidog Addysg i archwilio'r modd y gallai Llywodraeth Cymru sicrhau hawl i ddysgu gydol oes i Gymru. Mae partneriaethau dysgu oedolion yn y gymuned yn cynnig ystod eang o gyrsiau llythrennedd, rhifedd a medrau digidol ynghyd â Saesneg i siaradwyr ieithoedd eraill (SSIE) y gall dysgwyr ddatblygu'u medrau sylfaenol drwyddynt. Fel arfer, mae'r cyrsiau hyn yn rhad ac am ddim i ddysgwyr. Mae'r rhan fwyaf o bartneriaethau dysgu oedolion yn y gymuned yn rhoi ystyriaeth dda i anghenion dysgwyr ac yn gweithio'n effeithiol i rannu adnoddau, lleihau dyblygu dosbarthiadau a sicrhau cyfleoedd dilyniant.

Mae gan y rheiny sy'n gweithio mewn partneriaethau dysgu oedolion ymrwymiad cryf i ddarparu dysgu ar gyfer dysgwyr sy'n anodd eu cyrraedd, fel y rhai di-waith hirdymor, rhieni sengl, grwpiau lleiafrifoedd ethnig, y rheiny â phroblemau corfforol a meddyliol, y rhai ynysig, y rhai sydd wedi'u cam-drin a'r henoed, yn ogystal â'r rheiny sydd wedi cael profiadau gwael o addysg statudol.

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Mae ystod o ymrwymadau yn eu bywydau gan y rhan fwyaf o ddysgwyr sy'n oedolion, ac o ganlyniad, mae'r rhan fwyaf o bartneriaethau dysgu oedolion yn y gymuned yn gweithio'n galed i sicrhau bod lefel briodol o gyrsiau'n cael eu cynnal mewn lleoliadau ar amserau gwahanol o'r dydd i fodloni anghenion gwahanol dysgwyr sy'n oedolion. Fel arfer, mae'r lleoliadau yn hawdd i'r rhan fwyaf o ddysgwyr eu cyrraedd. Fodd bynnag, mae lleoliad ac amseriad dosbarthiadau yn heriol yn aml pan fydd y bartneriaeth yn cwmpasu ardal wledig fawr, ac anaml y mae trafndiaeth gyhoeddus ar gael.

Mae llawer o bartneriaethau dysgu oedolion yn y gymuned yn gweithio'n dda gyda sefydliadau gwirfoddol, neu gyda sefydliadau eraill fel carchardai, i ddarparu cyrsiau wedi'u teilwra er mwyn bodloni anghenion amrywiol eu dysgwyr.

Mae'r rhan fwyaf o bartneriaethau dysgu oedolion yn y gymuned yn cynnig ystod eang o ddsbarthiadau yn gysylltiedig â datblygu diddordebau dysgwyr, er enghraifft, uwchgylchu celfi, dosbarthiadau coginio rhyngwladol, ieithoedd a dosbarthiadau celf. Mae'r partneriaethau dysgu yn y gymuned yn ymatebol i ddiweddarau'u cynnig cwricwlwm bob blwyddyn. Fel arfer, mae dysgwyr yn talu cost cyrsiau diddordeb cyffredinol a gweithgareddau heb dystysgrif yn llawn. Mewn achosion eraill, mae uwch arweinwyr yn nodi cyrsiau sydd wedi bod yn rhedeg ers tro lle mae dysgwyr yn gwneud cynnydd cyfyngedig mewn dysgu newydd, ond yn mynychu'n rheolaidd am resymau cymdeithasol. Mewn llawer o achosion, maent yn helpu'r cyrsiau hyn i ddatblygu'n glybiau, sy'n penodi ac yn talu eu tiwtoriaid eu hunain, a thrwy ddarparu lleoliadau ble gall y clwb gyfarfod am gost briodol. Mae llawer o ddysgwyr hyn yn parhau i fynychu'r cyrsiau diddordeb a'r clybiau hyn yn rheolaidd, ac mae hyn yn eu helpu i gynnal eu lles trwy gyfranogi'n weithgar mewn grŵp cymdeithasol.

Mewn dysgu oedolion yn y gymuned, mae dysgwyr sy'n oedolion yn aml yn cofrestru ar gyrsiau medrau llythrennedd, rhifedd a medrau digidol er mwyn gwella'u medrau cyn mynd i mewn i waith neu i adfer eu medrau os ydynt wedi bod heb waith am gyfnod o amser. Gallant hefyd fod yn ddysgwyr sydd eisoes yn gweithio, ond a fyddai'n gallu cael swyddi rheoli gyda medrau lefel uwch mewn llythrennedd a rhifedd. Yn gyffredinol, mae dysgwyr sy'n oedolion yn datblygu'u medrau yn dda ac yn cwblhau'u cyrsiau a'u cymwysterau yn llwyddiannus ar gyfraddau da. Mae llawer o ddysgwyr yn ennill achrediad drwy eu hastudiaethau.

Mae ystod y cyfleoedd i ddysgwyr yn y sector cyfiawnder wedi gwella o flwyddyn i flwyddyn yn y rhan fwyaf o garchardai yng Nghymru. Yn y carchardai a gafodd eu harolygu gan Estyn eleni, mae arweinwyr a rheolwyr yn defnyddio gwybodaeth am y farchnad lafur yn effeithiol i ddatblygu ystod eang o gyfleoedd i helpu dysgwyr ennill medrau a fydd yn eu helpu i symud ymlaen at waith. Er enghraifft, mae partneriaeth ddefnyddiol gyda chyflogwr, sydd wedi datblygu cyfleuster hyfforddiant warws yn y carchar yn galluogi dysgwyr i gael cyfweiliadau cyflogaeth pan gânt eu rhyddhau. Mae cyfleusterau canolfan alwadau mewn dau garchar yn darparu cyfleoedd gwerthfawr i ddysgwyr, ac mae rhaglen cynnal a chadw rheilffyrdd arbenigol mewn un carchar yn rhoi cyfleoedd cyflogaeth i

Addysg a hyfforddiant ôl-16

ddysgwyr gyda chyflogwyr rheilffordd. Mae un carchar wedi mireinio ei hyfforddiant amlsgiliau adeiladu mewn partneriaeth â chwmmi adeiladu i ddarparu hyfforddiant wedi'i deilwra mewn medrau leinio sych, gyda'r cyflogwr partner yn cynnig cyfleoedd i symud ymlaen yn uniongyrchol i gyflogaeth pan gaiff carcharorion eu rhyddhau. Mae dysgwyr mewn hyfforddiant galwedigaethol mewn carchardai yn cael cyfleoedd da i ennill cymwysterau a gydnabyddir gan gyflogwyr. Hefyd, caiff y rhan fwyaf gyfleoedd i ddatblygu'u medrau llythrennedd a rhifedd ochr yn ochr â'u hyfforddiant galwedigaethol.

Cymraeg 2050

Mae gan ddarparwyr addysg a hyfforddiant ôl-orfodol ran allweddol i'w chwarae i gynnal a datblygu medrau Cymraeg dysgwyr er mwyn bodloni'r angen cynyddol am weithlu dwyieithog fel yr amlinellir yn y Strategaeth 'Cymraeg 2050' (Llywodraeth Cymru, 2017a). Mae'r graddau y mae awdurdodau lleol, colegau addysg bellach a darparwyr dysgu yn y gwaith yn cynllunio'u haddysg a hyfforddiant ôl-16 cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog yn amrywio gormod. Mae angen annog mwy o ddysgwyr sy'n siarad Cymraeg i barhau â rhywfaint o'u dysgu, neu'u holl ddysgu, yn Gymraeg. Yn 2019, lansiodd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol ei 'Gynllun Gweithredu Addysg Bellach a Phrentisiaethau Cyfrwng Cymraeg' (2018), sy'n amlinellu'r camau y bydd yn eu cymryd i ddatblygu ymwybyddiaeth, dealltwriaeth, hyder neu ruglder dysgwyr. Mae'r cynllun yn nodi'r angen i gynyddu medrau dwyieithog y gweithlu ôl-16 yn sylweddol. Ar hyn o bryd, dim ond 7.7% o ymarferwyr dysgu yn y gwaith, ac 15.2% o athrawon addysg bellach, sy'n gallu gweithio trwy gyfrwng y Gymraeg (Cyngor y Gweithlu Addysg, 2019).

Mewn colegau addysg bellach, mae llawer o ddysgwyr sy'n dysgu yn Gymraeg neu'n ddwyieithog yn meddu ar fedrau llafar Cymraeg neu ddwyieithog da (Estyn, 2017c). Maent yn siarad yn hyderus ac yn gywir, ac yn dangos dealltwriaeth dda o eirfa a therminoleg pwnc. Fodd bynnag, dywed rhyw draean o ddysgwyr mai dim ond gweddol hyderus yn llafar y maent ar y gorau, er iddynt ddilyn cyrsiau mewn Cymraeg neu fynychu ysgolion cyfrwng Cymraeg. Yn yr enghreifftiau gwell, mae dysgwyr a'u hathrawon yn sgwrsio'n anffurfiol yn Gymraeg yn ystod dosbarthiadau ac o amgylch y coleg. Mewn ychydig o achosion, mewn darparwyr hyfforddiant dysgu yn y gwaith, cynhelir adolygiadau ac asesiadau yn Gymraeg, ond yn aml mae hyn yn dibynnu ar y lleoliad daearyddol a bod staff sy'n siarad Cymraeg gan y darparwr.

Yn adroddiadau arolygu Estyn ar ddarparwyr addysg bellach a dysgu yn y gwaith, un argymhelliad cyffredin yn y blynyddoedd diwethaf fu gwella'r ffocws ar ddatblygu medrau Cymraeg dysgwyr fel medr cyflogadwyedd, ac annog dysgwyr i ddefnyddio a datblygu'u medrau iaith yn y gweithle. Ar draws y sector ôl-16, nid yw arweinwyr a rheolwyr wedi cysylltu buddion defnyddio'r Gymraeg â chyfleoedd cyflogaeth yn glir, er bod galw am gymhwysedd yn y Gymraeg mewn nifer o ranbarthau daearyddol a meysydd dysgu. Mae hyn yn arbennig o wir yn y sectorau iechyd a gofal, ac yn enwedig yn y sector cartrefi gofal. Mae hefyd yn fedr cyflogaeth dymunol iawn ar gyfer dysgwyr ar raglenni galwedigaethol sy'n ymweld â chartrefi cwsmeriaid Cymraeg a dwyieithog i wneud gwaith.

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Yn dilyn newidiadau strwythurol diweddar ar lefel genedlaethol, mae'r sector Cymraeg i Oedolion yn dechrau gwneud cyfraniad pwysig at helpu cyflawni rhai o nodau Strategaeth 'Cymraeg 2050' Llywodraeth Cymru (2017a), sy'n amlinellu ymagwedd hirdymor at gyflawni'r targed o gael miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Erbyn hyn, mae darparwyr yn datblygu darpariaeth ledled Cymru i gefnogi cyrsiau ar gyfer y gweithle, a'r teulu, ac i ehangu'r defnydd o dechnoleg i gefnogi dysgu.

Mae dysgwyr yn y ddau ddarparwr Cymraeg i Oedolion a arolygwyd rhwng 2017 a 2019 yn caffael y Gymraeg yn gyflymach ac yn fwy effeithiol na disgyblion ar y lefelau cyfatebol mewn ysgolion uwchradd cyfrwng Saesneg. Mae tiwtoriaid yn y darparwyr hyn yn llwyddo i sicrhau bod gwersi'n canolbwyntio'n dda ar wella safonau llefaredd, ac o ganlyniad, mae'r rhan fwyaf o ddysgwyr yn dod yn fwyfwy hyderus yn eu defnydd o'r Gymraeg, yn enwedig deall a siarad yr iaith.

Addysgu a hyfforddiant

Yn gyffredinol, mae ansawdd addysgu a hyfforddi yn dda neu'n well yn yr holl golegau addysg bellach a llawer o ddarparwyr dysgu yn y gwaith.

Mewn llawer o golegau, cyflwynwyd mentoriaid addysgu a dysgu i wella ansawdd addysgu, hyfforddi ac asesu. Fel arfer, mae'r staff hyn yn ymgymryd â'u rôl wedi iddynt gael eu rhyddhau o'u hymrwymiaadau addysgu. Mae enghreifftiau o'r math o waith y maent yn ymgymryd ag ef yn cynnwys gweithio i gefnogi staff amhrofiadol neu staff sy'n tanberfformio, hwyluso sesiynau ymarfer myfyriol gyda grwpiau o staff, arwain digwyddiadau arddangos arfer dda, neu ddatblygu addysgeg gydag athrawon sy'n cyflwyno cyrsiau addysg uwch mewn colegau addysg bellach.

Mae'r rhan fwyaf o golegau yn cynllunio cyfleoedd buddiol i ddatblygu medrau addysgu ac asesu eu staff. Mae ychydig o staff addysgu yn cyfranogi mewn gweithgareddau traws-golegol i rannu arfer orau. Yn gyffredinol, mae colegau'n gwneud defnydd da o'u hadnoddau mewnol, fel mentoriaid addysgu a dysgu, i gynorthwyo staff ac adrannau sy'n tanberfformio. Mae'r rhan fwyaf o ddarparwyr dysgu yn y gwaith yn rhoi ffocws cryf ar ddatblygu medrau addysgu ac asesu craidd staff, gan adlewyrchu mwy o gydnabyddiaeth o natur annatod addysgu i rôl yr aseswyr. Mewn colegau a darparwyr dysgu yn y gwaith, dim ond ychydig iawn o athrawon, hyfforddwyr neu aseswyr sy'n ymgymryd â lleoliadau diwydiant i ddiweddarau eu medrau a'u gwybodaeth.

Yn y mwyafrif o golegau a darparwyr dysgu yn y gwaith, mae rheolwyr llinell yn arsylwi addysgu a dysgu. Wedyn, mae'r arsylwadau hyn yn bwydo i adolygiadau perfformiad unigol. Nid yw'r mwyafrif o ddarparwyr yn defnyddio arsylwadau graddedig mwyach, ond yn nodweddiadol maent yn nodi'r athrawon hynny sydd islaw trothwy ansawdd ac y mae angen cymorth ychwanegol arnynt. Yn yr achosion gorau, caiff gweithgareddau datblygiad proffesiynol unigol eu nodi fel rhan o'r broses hon. Mae llawer o golegau yn defnyddio 'teithiau dysgu' er mwyn cael trosolwg o ansawdd. Mae'r teithiau hyn yn cynnwys ymweliadau â dosbarthiadau a siarad â dysgwyr, ac maent yn rhoi ciplun defnyddiol o ansawdd addysgu a dysgu.

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Mewn llawer o achosion, nid oes gan golegau a darparwyr dysgu yn y gwaith drosolwg manwl o effaith eu gweithgareddau datblygiad proffesiynol. Yn y rhan fwyaf o achosion, mae ffurflen gwerthuso defnyddiwr gan ddigwyddiadau unigol, ond ychydig o golegau a darparwyr sy'n annog staff i fyfrio ar yr hyfforddiant y maent wedi ymgymryd ag ef. Yn gyffredinol, mae uwch arweinwyr yn mesur effaith dysgu proffesiynol drwy fyfrio gan ymarferwyr, arsylwadau o wersi, arolygon dysgwyr ac adolygiad o ddarpariaeth. Ychydig iawn o ddarparwyr sy'n cysylltu adborth dysgwyr drwy holiaduron ac arolygon yn glir gydag effeithiolrwydd addysgu, hyfforddi ac asesu. Dim ond ychydig o athrawon sy'n cynnal teithiau dysgu neu'n gysylltiedig â gweithgareddau arsylwi cymheiriaid, ac nid ydynt yn elwa o'r cyfle dysgu gwerthfawr hwn. Mewn ychydig o ddarparwyr, nid yw rheolwyr yn defnyddio'r wybodaeth a geir o'r prosesau hyn i ddatblygu darlun clir o'u cryfderau a meysydd i'w gwella.

Safonau proffesiynol a dysgu proffesiynol

Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru (2017c) set o safonau proffesiynol ar gyfer athrawon addysg bellach ac ymarferwyr dysgu yn y gwaith yng Nghymru yn 2017. Datblygwyd y rhain mewn cydweithrediad â chynrychiolwyr o'r sectorau ôl-16, ac maent yn cydnabod nod 'proffesiynoliaeth ddeuol' yn rôl ymarferwyr yn y sectorau ôl-16, fel arbenigwyr pwnc ac arbenigwyr galwedigaethol yn ogystal ag arbenigwyr mewn addysgu, dysgu ac asesu.

Mae'r safonau proffesiynol yn ddefnyddiol i staff addysg bellach a dysgu yn y gwaith o ran adnabod y medrau sydd eu hangen i fod yn athro, hyfforddwr neu aseswr effeithiol. Mae heriau sylweddol i'w cael o hyd, yn enwedig i staff dysgu yn y gwaith gan fod ganddynt ystod amrywiol ac eang o fedrau. Mae'r staff hyn yn cyflawni llu o dasgau yn cynnwys hyfforddi, asesu, adolygiadau o gynnydd, a chyflwyno medrau hanfodol, diogelu a mentora.

Mae'r rhan fwyaf o golegau a darparwyr hyfforddiant wedi adolygu'r safonau proffesiynol ac yn dechrau eu hymgorffori i'w polisiau ac arferion dysgu proffesiynol, er enghraifft trwy gysylltu diwrnodau hyfforddiant a datblygiad proffesiynol staff â themâu yn y safonau. Ar hyn o bryd, cymharol ychydig o ddeunydd ategol sydd ar gael i helpu darparwyr ddehongli'r safonau neu i'w defnyddio wrth ddatblygu arfer. Er enghraifft, nid oes unrhyw gymwysterau addysgu wedi'u datblygu eto ar sail y safonau. Mae ychydig o ddarparwyr wedi nodi nad yw'r dystysgrif ôl-raddedig yn y rhaglen addysg bellach wedi cadw'n gyson â'r newidiadau sylweddol mewn addysg a hyfforddiant. O ganlyniad, maent wedi adolygu darpariaeth y rhaglen ac wrthi'n gweithio gyda'u partneriaid prifysgol ar gynnwys wedi'i ddiweddarau er mwyn bodloni gofynion newidiol addysgu a dysgu yn y sector ôl-16.

Mae Llywodraeth Cymru wedi cydnabod yr angen i ddatblygu ymhellach yr ymagwedd genedlaethol at ddysgu proffesiynol mewn addysg a hyfforddiant ôl-16 ac wedi comisiynu astudiaeth gwmpasu yn ddiweddar (Llywodraeth Cymru, 2019d).

Yn hanesyddol, mae dysgu proffesiynol yn y sector ôl-16 wedi bod yn swyddogaeth yr adran adnoddau dynol ac mae'r rhan fwyaf o bwyslais wedi'i roi ar gydymffurfiaeth yr unigolyn â gofynion datblygiad proffesiynol corfforaethol. Mewn llawer o golegau a darparwyr dysgu yn y gwaith, mae'r cyfrifoldeb am ddysgu proffesiynol wedi'i drosglwyddo i'r swyddogaeth ansawdd erbyn hyn.

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Mae hyn wedi galluogi newid o ymagwedd gydymffurfio gorfforaethol yn bennaf i fwy o ffocws gwella ansawdd gyda gweithgareddau datblygu wedi'u teilwra i ofynion unigol a gofynion tîm, ac yn cyfateb yn agosach i rolau swydd ac adrannau.

Ar draws colegau a darparwyr dysgu yn y gwaith, gan gynnwys isgontractwyr, mae staff wedi'u cofrestru'n briodol gyda Chyngor y Gweithlu Addysg. Dim ond ychydig iawn o ddarparwyr llai yn gyffredinol sy'n defnyddio'r Pasbort Dysgu Proffesiynol fel y brif system cadw cofnodion. Mae'r rhan fwyaf o ddarparwyr a'u hisgontractwyr yn defnyddio'u systemau sefydledig eu hunain. Fel arfer, mae'r systemau hyn yn cael eu cynnal a'u diweddarau gan adran adnoddau dynol y darparwr, ac maent wedi'u cysylltu â chofnodion hyfforddi a rheoli pherfformiad yr aelod staff. Mae athrawon, hyfforddwyr ac aseswyr yn dangos amrywiad eang o ran eu hymwybyddiaeth a'u dealltwriaeth o'r safonau proffesiynol.

Tegwch a lles

Mae llawer o ddarparwyr yn gweithio mewn ardaloedd daearyddol amrywiol yn ddiwylliannol. Yn yr achosion gorau, mae darparwyr wedi ffurfio perthnasoedd buddiol gyda chynrychiolwyr y gymuned leol. Mae'r berthynas hon wedi bod yn ddefnyddiol o ran darparu gwybodaeth ddiweddar am brentisiaethau i'r gymuned leol. Er hynny, mae nifer y dysgwyr sy'n bobl dduon a lleiafrifoedd ethnig a dysgwyr benywaidd sy'n dewis mynd i mewn i hyfforddiant drwy'r llwybr prentisiaeth yn parhau'n isel (StatsCymru, 2019c). Mewn ychydig iawn o achosion, mae darparwyr yn gweithio'n dda i nodi delfrydau ymddwyn i rannu gwybodaeth am raglenni prentisiaeth.

Er bod y mwyafrif o ddarparwyr yn dweud wrth gyflogwyr am fuddion cyflogi dysgwyr ag anabledd, mae'r gyfradd sy'n gwneud hynny'n parhau yn isel (StatsCymru, 2019b). Yn yr achosion gorau, maent yn rhannu gwybodaeth am addasiadau a newidiadau y gellir eu gwneud i gynorthwyo dysgwyr yn y gweithle. Mewn llawer o ddarparwyr dysgu yn y gwaith, mae recriwtio dysgwyr sy'n bobl dduon a lleiafrifoedd ethnig yn debyg i lefel y boblogaeth leol yn yr ardal. Mae llawer o ddarparwyr wedi annog mwy o recriwtio trwy ddefnyddio ystod amrywiol o sianeli marchnata a sianeli'r cyfryngau, gan weithio gyda grwpiau cymunedol mewn ardaloedd â phoblogaeth pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig uwch.

Ar draws pob sector ôl-16, mae'r rhan fwyaf o ddysgwyr sy'n oedolion sy'n astudio Saesneg i siaradwyr ieithoedd eraill yn gwneud cynnydd cryf wrth ddatblygu'r medrau mewn gwranddo, siarad, darllen ac ysgrifennu. Ar lefel mynediad, mae dysgwyr yn magu hyder yn gyflym wrth siarad ac maent yn ysgrifennu brawddegau syml yn gywir. Ar lefelau mwy datblygedig, mae dysgwyr yn siarad Saesneg yn gymharol rugl, gydag ynganiad a goslef gywir. Gallant fireinio'r iaith a ddefnyddiant yn effeithiol yn unol â'r sefyllfa a'r gynulleidfa. Mae ganddynt ddealltwriaeth dda o sut i addasu'u hysgrifennu at ddibenion gwahanol. Lle mae dysgwyr amser llawn yn cael cyfle i fynyachu cyrsiau'n gysylltiedig â swydd, er enghraifft, cyrsiau lletygarwch, mae dysgwyr sy'n oedolion sy'n astudio Saesneg i siaradwyr ieithoedd eraill yn dysgu ac yn cymhwysu'u gwybodaeth ieithyddol yn dda. Yn yr enghreifftiau gorau, mae'r ddarpariaeth Saesneg i siaradwyr ieithoedd eraill yn cael ei defnyddio'n effeithiol iawn i ymgysylltu dysgwyr ag addysg bellach neu hyfforddiant.

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Yn unol â sectorau eraill, mae colegau a darparwyr hyfforddiant dysgu yn y gwaith yn gweld cynnydd sylweddol yn y galw gan ddysgwyr am gymorth gyda materion iechyd meddwl, ac yn aml maent yn cael anhawster bodloni'r galw mewn ffordd mor amserol ag y bo modd. Ar hyn o bryd, mae gormod o ddysgwyr yn gadael rhaglenni yn y cyfnodau cynnar iawn, yn aml cyn bod asesiad llawn o anghenion wedi'i wneud a chyn rhoi cymorth yn ei le. Ar raglenni prentisiaeth, mae oedi o ran gwneud diagnosis o anghenion cymorth a'u bodloni yn cyfrannu hefyd at nifer y dysgwyr nad ydynt yn cwblhau'u fframweithiau mewn modd amserol. Er bod presenoldeb yn gyffredinol dda yn y rhan fwyaf o golegau a darparwyr hyfforddiant, ar ychydig o raglenni mae gormod o ddysgwyr yn cyrraedd yn hwyr ar gyfer sesiynau, ac nid ydynt yn dangos yr agweddau a'r medrau angenrheidiol i arddangos cyflogadwyedd a pharodrwydd i weithio.

Canfu adroddiad thematig diweddar Estyn, 'Darpariaeth ar gyfer gofalwyr ifanc mewn ysgolion uwchradd, colegau addysg bellach ac unedau cyfeirio disgyblion ledled Cymru' (2019d), bod darpariaeth ar gyfer y dysgwr yn amrywio'n eang ar draws darparwyr. Lle mae darpariaeth yn effeithiol, mae gan ddarparwyr aelod o staff arweiniol enwebedig ar gyfer gofalwyr ifanc i wneud yn siŵr bod lefel uchel o ofal, cymorth ac arweiniad ar gyfer y grŵp hwn o ddysgwyr. Maent hefyd yn defnyddio system rheoli gwybodaeth yn dda i olrhain ac adrodd ar y cynnydd y mae'r dysgwyr hyn yn ei wneud o gymharu â'u cyfoedion er mwyn lleihau'r risg o dynnu nôl yn gynnar a pheidio â chwblhau astudiaethau.

Arwain diwygio addysg a hyfforddiant

Mae llawer o golegau addysg bellach wedi tyfu'n sylweddol ers cyhoeddi adroddiad Webb, 'Addewid a Chyflawniad' (2007), a wnaeth gyfres o argymhellion ynglŷn â dyfodol y sector addysg bellach. Cyflawnwyd twf yn bennaf drwy uno colegau addysg bellach ac yn fwy diweddar mewn ychydig o golegau, trwy gaffael darparwyr hyfforddiant a oedd yn annibynnol yn flaenorol yng Nghymru a Lloegr. Mae ychydig o golegau addysg bellach wedi uno gyda sefydliadau addysg uwch hefyd, er eu bod yn dal i weithredu fel is-sefydliadau gyda'u hunaniaeth gorfforaethol eu hunain.

Mae trefniadau llywodraethu mewn sefydliadau addysg bellach wedi'u cryfhau hefyd yn dilyn cyhoeddi'r 'Adolygiad Annibynnol o Drefniadau Llywodraethu Sefydliadau Addysg Bellach yng Nghymru' (Humphreys, 2011). Fe wnaeth y newidiadau canlyniadol i'r ddeddfwriaeth wella ymreolaeth a galluoedd sefydliadau addysg bellach i wneud penderfyniadau drwy ddileu ac addasu rheolaethau deddfwriaethol presennol arnynt.

Gan fod graddfa gweithrediadau a throsiant ariannol mewn colegau addysg bellach wedi cynyddu, mae colegau wedi mynd ati'n gynyddol i fabwysiadu strwythurau sefydliadol newydd ac wedi ailddiffinio uwch rolau allweddol. Er enghraifft, mae lleiafrif o golegau bellach yn gweithredu o dan strwythur grŵp sy'n cynnwys nifer o golegau gwahanol neu isadrannau, gan wahanu rolau prif swyddog gweithredol a phenaethiaid coleg yn aml. Fel arfer mae'r gwahanu hwn yn adlewyrchu ymlyniad cynyddol uwch arweinwyr coleg mewn grwpiau lleol, rhanbarthol a chenedlaethol allanol ochr yn ochr ag uwch swyddogion o'r sectorau cyhoeddus a phreifat, fel fforymau economaidd a phartneriaethau medrau.

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Yn yr un modd, mae strwythur y sector dysgu yn y gwaith a nifer y darparwyr wedi mynd drwy newid sylweddol. Mae hyn yn bennaf gysylltiedig â newidiadau yn nhrefniadau contractio Llywodraeth Cymru sydd wedi lleihau nifer y deiliaid contract sylfaenol yn gynyddol. Serch hynny, mae llawer o'r deiliaid contract blaenorol yn parhau i weithredu o dan drefniadau partneriaeth ac is-gontractio o fewn trefniadau consortia a arweinir gan y prif ddeiliaid contract.

Yn ddiweddar, mae Llywodraeth Cymru wedi ymgynghori ar gynigion ar gyfer ailstrwythuro cyflwyno ac ariannu dysgu oedolion yn y gymuned yng Nghymru. Yn y blynyddoedd diwethaf, mae gostyngiadau yng nghyllid y partneriaethau wedi golygu bod llawer o uwch arweinwyr ac arweinwyr gweithredol naill ai wedi symud i swyddi newydd neu wedi gadael y sector. Mae'r lleihad hwn mewn arbenigedd yn peri cryn her i arweinwyr strategol o ran sicrhau ansawdd y gwasanaeth yn gyffredinol ac ansawdd addysgu yn benodol, gan fod llai o arweinwyr gweithredol i gyflawni'r gwaith. Yng Ngorffennaf 2019, cyhoeddodd y Gweinidog Addysg ymagwedd dau gam, trwy gyflwyno model ariannu diwygiedig yn gyntaf sy'n sicrhau dosbarthu cyllid yn deg ledled Cymru, gan ganolbwyntio'r cynllunio ar ddarpariaeth medrau hanfodol, ac ailstrwythuro'r partneriaethau presennol dysgu oedolion yn y gymuned i gysoni â'r partneriaethau medrau rhanbarthol. Bydd yr ail gam yn cynnwys datblygu corff strategol cenedlaethol ar gyfer dysgu oedolion yn y gymuned (Llywodraeth Cymru, 2019o).

Mae prosesau hunanwerthuso sefydledig gan y rhan fwyaf o golegau addysg bellach a llawer o ddarparwyr dysgu yn y gwaith, yn cynnwys cylch priodol o weithgareddau sicrhau ansawdd. Mae bron pawb yn gweld bod cynhyrchu adroddiadau hunanwerthuso blynyddol a chynlluniau datblygu cysylltiedig yn ddefnyddiol. Maent yn defnyddio ystod eang o dystiolaeth uniongyrchol i nodi'u prif gryfderau. Mae lleiafrif o ddarparwyr yn llai effeithiol o ran nodi meysydd allweddol i'w gwella, ac o ganlyniad, maent yn rhy gadarnhaol yn eu gwerthusiad cyffredinol o rai agweddau ar eu perfformiad. Er enghraifft, mae lleiafrif yn rhoi gormod o bwyslais ar ddata deilliannau dysgwyr wrth werthuso safonau a nodi meysydd i'w gwella, ac nid ydynt yn rhoi ystyriaeth lawn i'r safonau o arsylwadau a chraffu ar waith dysgwyr.

Lle mae prosesau hunanwerthuso yn arbennig o gryf, mae darparwyr yn gwneud defnydd da o ystod gynhwysfawr o ddangosyddion perfformiad ac archwilwyr ansawdd defnyddiol i werthuso'r rhan fwyaf o agweddau ar eu perfformiad. Maent yn mabwysiadu ymagwedd hunanfeirniadol agored, yn rhoi ystyriaeth lawn i'r cyfraniad a wneir gan unrhyw isgontractwyr a phartneriaid cyflwyno, ac yn adlewyrchu hyn yn briodol yn eu gwerthusiadau. Mae trefniadau effeithiol ar waith gan leiafrif o ddarparwyr i gymedroli a dilysu canfyddiadau prosesau hunanwerthuso. Er enghraifft, mae ychydig o ddarparwyr yn cynnwys arolygwyr cymheiriaid o ddarparwyr eraill neu randdeiliaid allanol eraill mewn prosesau fel adolygiadau ansawdd a phaneli cymedroli neu ddilysu.

Mae colegau addysg bellach yn dechrau integreiddio'r defnydd o fesurau 'perfformiad cyson' a gyflwynwyd yn ddiweddar a ddatblygwyd gan Lywodraeth Cymru fel rhan o'u prosesau hunanwerthuso a chynllunio gwelliant. Mewn cyrsiau 14-19 prif ffrwd, caiff ansawdd cwrs ei fesur yn aml gan ddeilliannau dysgwyr yn bennaf. Mae trefniadau i fesur y gwelliannau eraill a wneir gan ddysgwyr neu'r pellter y maent wedi'i deithio o'u manau cychwyn heb eu datblygu'n ddigonol o hyd, yn enwedig ar raglenni galwedigaethol. Ychydig o ddarparwyr sy'n mesur ansawdd cyffredinol rhaglenni unigol, gan gynnwys safon addysgu a dysgu a datblygu medrau cyfathrebu a medrau rhifedd dysgwyr.

Addysg a hyfforddiant ôl-16

Er bod prosesau hunanwerthuso yn gyffredinol gryf, mae effeithiolrwydd prosesau cynllunio gwelliant yn amrywio gormod rhwng darparwyr. Mae mwyafrif yn gwneud yn siŵr yr eir i'r afael â'r rhan fwyaf o ddiffygion pwysig drwy strategaethau wedi'u targedu'n ofalus a chamau gwella a gefnogir gan raddfeydd amser a cherrig milltir priodol. Maent y glir hefyd ynghylch dyrannu cyfrifoldebau penodol ar gyfer gweithredu a monitro. Mae lleiafrif o ddarparwyr yn canolbwyntio ar gamau gweithredu sy'n rhy generig, ac nid ydynt yn datblygu cynlluniau cadarn ar gyfer gweithredu a dilyniant. Yn aml, nid yw trefniadau ar gyfer rhannu arfer dda rhwng adrannau ac ar draws isgcontractwyr neu bartneriaid cyflwyno wedi'u datblygu'n ddigonol ychwaith.